

NOWE DWORY

Wieś w gminie Wielen, 18 km na zach. od Czarnkowa, na pn. stronie Doliny Noteci. Jest jedną z najstarszych wsi lokowanych na prawie olęderskim w Wlkp. W 1601 Jan i Zofia Czarnkowscy – właściciele okolicznych ziem – sprowadzili na tereny bagnistej doliny osadników z holenderskiej Fryzji lub, co bardziej prawdopodobne, ich potomków z terenów Żuław Wiślanych. Byli oni mennonitami skupionymi w niewielkich autonomicznych wspólnotach religijnych na wzór pierwszych chrześcijan. Cieszyli się sławą pracowitych, bezkonfliktowych osadników i specjalistów w zmaganiu się z żywiołem wody i powodzi. N.D. są jedną z najbardziej charakterystycznych osad olęderskich zał. na tych terenach, z zachowanym jeszcze typem bagiennej ulicówki, pasowymi rozłogami łąk i pól biegnących ku Noteci, odgradzanych kanałami porośniętymi wierzbowymi alejami.

■ **Kościół św. Jana Chrzciciela.** Wybudowany po 1608 jako drewniany dom modlitwy

Nowe Dwory, szybka w oknie kościoła (ZS)

mennonitów, który spełniał także funkcję szkoły. Jest budowlą salową, wzniesioną na planie prostokąta z dobudowaną wieżą. Pod koniec XVII w. świątynię przebudowano, a w 1791 ponownego remontu podjął się

Nowe Dwory, kościół (ZS)

LUBASZ

Duża wieś gminna, 6 km na pd. od Czarnkowa, przy szosie do Szamotuł, nad Jez. Dużym (42 ha) na skraju pasma wzniesień morenowych. Wymieniana w dokumentach od 1288. Lokalny ośr. gospodarczy i miejscowość turystyczna, nad jez. kąpielisko. Wg hipotez w L. miała się znajdować rzymska faktoria – punkt postojowy na jednym z rozgałęzień szlaku bursztynowego. Park (31 ha) z poł. XVII w., na jego skraju pałac z XVIII w., przebudowany w formach klasycystycznych, i oficyna z poł. XIX w.

■ **Kościół Narodzenia NMP.** Na Krasnej Górze. Pierwotnie stał tu drewniany kościół fundowany w pocz. XVII przez cystersów z Przemętu. Późnobarokowa świątynia zbudowana w 1750–61 z okazałą wypukłą fasadą oraz dwiema wieżami. Jednonawowa, z 2 kaplicami. Na zew. ścianach kościoła wmurowane epitafia. Wewnątrz polichromia z 1937–38 pędzla malarza Wacława Taranczewskiego, pochodzącego z Czarnkowa prof. uczelni w Poznaniu i Krakowie, oraz dekoracje stiukowe na chórze i nad wejściami do kaplic. W ołtarzu głównym cudowny obraz MB Śnieżnej (nazywany też wizerunkiem Pani Puszczy Noteckiej). Pierwsza wzmianka o obrazie pochodzi z 1553. Jest wzorowany na słynnym przedstawieniu *Salus populi Romani* z Bazyliki MB Śnieżnej w Rzymie. Obraz ten jest celem corocznych pielgrzymek. Nieopodal kościoła plebania z poł. XIX w. oraz dzwonnica z 1856 zbudowana w stylu angielskiego gotyku. Do kościoła przylega zabytkowy cmentarz z m.in. zbiorowym grobem powstańców wlkp. oraz grobowcem Włodzimierza Raczyńskiego, organizatora powstania oraz pierwszego w wolnej Polsce starosty czarnkowskiego.

MĘŻYK

Wieś, w centrum Puszczy Noteckiej, 10 km na pd. wsch. od Wielenia (gmina), przy przesmyku pomiędzy Jez. Górnym (29 ha) i Bąd (21 ha). Starsza część wsi ma zwartą zabudowę, a okolice stały się miejscem dla wielu domów letniskowych.

Lubasz, kościół Narodzenia NMP (WP)

■ **Pomnik „Syzyfa”.** Przy głębokim rowie, przecinającym szosę w kierunku Białej. Pamiątkowy kamień upamiętnia niezwykle wyczyn Pawła Jechalika (1917–2001). Już jako starszy człowiek, w 1989–99, własnoręcznie przekopał 170-metrowe połączenie między jez. Zdręczno i Górnym, by woda z jez. nie zalewała pobliskich łąk. Upór i pracowitość przyniosła mu lokalną sławę oraz miano Syzyfa. Jego wózek postawiono naprzeciw pamiątkowego kamienia.

Mężyk, pomnik „Syzyfa” (PA)

lokalny cieśla Johan Schoneecka z Górzna, pozostawiając widoczne inskrypcje z datą 1791, mylnie utożsamianą z rokiem budowy kościoła. Charakterystyczny jest tu układ o zdwojonej konstrukcji ścian – zrębowej oraz ramowo-słupowej. W ciasnym pomieszczeniu za ołtarzem nowodworskiego kościoła zachowały się niezwykle pamiątki po dawnych osadnikach. Są to malowane szybki okienne uznane za jedyne pozostałości po pierwszym mennonickim zborze dawnych osadników holenderskich w miejscowości. Inskrypcje na dwóch z malowanych szybek to nazwiska Drevs Krueger i Andreas van Losser; przy obu widnieją daty 1615. W przykościelnej, postawionej w 1726, drewnianej dzwonnicy dzwon z 1726.

PIANÓWKA

Wieś w gminie Czarnków, przy drodze Wieleń–Czarnków, 3 km od Czarnkowa, nad Notecią i na skraju wysokiej skarpy moreny czołowej. Różnica wysokości dochodzi tu do ok. 80 m. Okoliczne tereny wysoczyznowe porośnięte lasem bukowym, nazywane bywają szwajcarią czarnkowską w sąsiedztwie znajduje się Goraj-Zamek. Szeroka dolina (Pradolina Toruńsko-Eberswalska), którą płynie Notec, w okolicy P. zwężająca się do 2 km.

■ **Stopień wodny nr 16 Pianówka.** Piętrzący wody Noteci, wybudowany w 1915, składa się ze śluzy żeglugowej (dł. 57 m, szer. 9 m i spadzie 2 m) o napędzie ręcznym i jazu o spadzie 1 m. Od czasu budowy Kanału Bydgoskiego w 1774, Notec jest elementem drogi wodnej łączącej Wisłę z Odrą. W czasie prac regulacyjnych przeprowadzonych w 1863-1915 zbudowano 22 stopnie wodne. Po rzece pływały barki o nośności ponad 500 ton. Upadek żeglugi towarowej rozpoczął się w latach 80. XX w. Obecnie, choć rzeka jest fragmentem międzynarodowej drogi wodnej E70, łączącej Antwerpię z Kłajpedą, nie spełnia wymagań przewidzianych dla dróg śródlądowych o znaczeniu międzynarodowym. Nadzieje ożywienia ruchu żeglugowego na Noteci wiążą się z rozwojem turystyki wodnej. Coraz popularniejsza wśród wodniaków Wielka Pętla Wlkp. licząca 690 km obejmuje Notec (205 km),

Pianówka, śluza Pianówka (ZS)

Wartę (338 km) i drogę wodną Warta–Kanał Bydgoski (147 km).

WIELEŃ

Miasto nad Notecią, 5900 mieszk., otoczone lasami Puszczy Noteckiej i Drawskiej. W pn. części W. linia kolejowa Krzyż Wlkp.–Pila. W przeszłości jeden z grodów na pograniczu polańsko-pomorskim. Prawa miejskie od poł. XIV w. Do pocz. XVI w. miasto królewskie, później szlacheckie. Interesujący, urozmaicony układ przestrzenny rozciągnięty na dł. 4 km – poprzecznie do płynącej przez miasto Noteci. Początkiem miasta była osada grodowa a później zamkowa, której ślady są zachowane w nazwie Ostrów. Na l. brzegu Noteci leży teren miasta z rynkiem wg założeń z XIV w. Na wsch. od niego w XVI w. lokowano oddzielne miasto z własnym rynkiem (ob. pl. Nowe Miasto). Dalej, oddzielone korytem Starej Noteci, leży d. przedmieście Ostrów. Na pr. brzegu Noteci Sapiehowie postawili w XVIII w. okazałą rezydencję – pałac, prawdopodobnie wg proj. Karola Marcina Franza. Przy pałacu rozległy, zaniedbany dziś park. Dalej na pn. ob. dzielnica W. powstała po 1920, gdy ta część miasta należała do Niemiec (granica biegła na Noteci).

■ **Kościół Wniebowzięcia MB i św. Michała.** Położony nieopodal rynku. Zbudowany w latach 1615-32 z fundacji Zofii z Herburtów Czarnkowskiej. Wczesnobarokowy, jednawowy, ze wspianym zabytkowym wyposażeniem wnętrza. Bogato rzeźbiony ołtarz główny z 1637 oraz późnobarokowe ołtarze boczne z 1. poł. XVIII w. z kurdybanowymi

Wielki, kościół (PA)

antepediami. W ołtarzach barokowe obrazy z warsztatu gdańskiego malarza Hermana Hana. Późnorennesansowa ambona z ok. 1640. Na sklepieniu polichromia z XVII w. W d. kru-

cheie cynowy sarkofag Jana Kostki (zm. 1624). Po pr. stronie prezbiterium renesansowo-barokowa kaplica grobowa Kostków z 2. ćwierćwiecza XVII w., kryta eliptyczną kopułą.

Dolina Noteci w okolicach Wielunia (ZS)

